

<sup>1</sup>  
 Njegove svete ozhi  
 so salite od kerui  
 Obrasima sapluvan  
 Quantex je od njega pobran  
<sup>2</sup>  
 Ves isgaishlan ima shuat  
 Sude je delajo shpat  
 Neja uje od kasti  
 Uje je plavu od kerui  
<sup>3</sup>  
 Ali she te tega navesti  
 Toje kusu is Necejs  
 Sov ozheta Nebeshkiga  
 Kerterpi sa greshnika  
<sup>4</sup>  
 O Greshnik poglej ga te  
 Kaj on deej sa te terpit  
 Na feran je nagnu glavo  
 Kronaga ubode u ramo  
<sup>5</sup>  
 On na svetu uje feran  
 Lepo pira inu shini  
 Oziran je slej lepo  
 So suop radex po keruijo.

<sup>6</sup>  
 On upije shejen sem  
 O moj greshnik pojdi sem  
 Haj te mene sapustish  
 Meni taku shujo furiish  
<sup>7</sup>  
 Njega smert na prostija  
 Se tatrnam tega kisha  
 Sa pijax ho mo davo  
 Shauz inu jejeje smeshano  
<sup>8</sup>  
 Predem s tega sveta gre  
 Prosi sa jurashnik  
 Ozha odpuisti jem  
 To kaj delajo naveclo  
<sup>9</sup>  
 Mlo fhtimo veni spusti  
 She k ozheta gavori  
 Shaj me sapustishi tohu  
 Sej je uje dopaunena  
<sup>10</sup>  
 Mat pod kisham fcaje  
 Poannesu jo is rozi  
 Umerje s nagneno glavo  
 Kido ho shuntaw shaloft lo  
<sup>11</sup>  
 Stillel je je terdas temma

Pesem od gore Kalovarije v Rokopisu iz Kokre. Rok Valjavec, Kokra. Foto Matija Ogrin.

dr. Matija Ogrin

## PESEM OD GORE KALVARIJE V ROKOPISU IZ KOKRE

Ob vijugavem toku reke Kokre je v tesni dolini pod pobočji Grintovca in Kočne tekla ena najstarejših poti med Kranjsko in Koroško. Ob tej poti je že v srednjem veku nastala vas samotnih kmetij, razloženih po bregeh, ki ji je reka Kokra dala svoje ime. Že Jezersko je sodilo k zgodovinski deželi Koroški, na drugi strani Jezerskega vrha pa se cesta v strmih ključih spušča proti Kapli, danes Železni Kapli. Kokra torej izvira tako rekoč na Koroškem. Tam je bil na severni strani hribov doma znameniti *Kapelski pasijon*, obsežna pasijonska igra iz treh predstav, ki je nastala v daljšem loku časa, od 17. do konca 18. stoletja. Ko se s Koroške in Jezerskega spuščamo skozi tésen reke Kokre proti Kranjski, se nam pri Preddvoru pogled odpre v vedre širjave Kranjsko-Sorškega polja. Tam, v Preddvoru, je bil doma bukovnik, pravcati vedež - samouk Matija Naglič (1799–1854), ki je ustvaril izjemno obsežen opus prepisov starejših slovenskih baročnih besedil in izpiskov iz njih, ki bi bili lahko cenjen študijski pripomoček tedanjega učenjaka. V okolici Preddvora je živelo več rodov Valjavcev, med njimi pesnik in jezikoslovec Matija Valjavec (1831–1897). Še pred njim je tu živel bukovnik Janez Valjavec, o katerem imamo le en, toda pomemben podatek: pri njem se je ohranil in se po njem tudi imenuje eden od prepisov rokopisa o Antikristu, ki naj bi ga leta 1767 po nemški predlogi priredil in poslovenil koroški bukovnik Matija Žegar (1734–1798). Valjavčev rokopis Antikrista je verjetno najstarejši izmed ohranjenih, vsekakor izvira s Koroške in je bržčas najbolj pristen ohranjen prepis prvotnega Žegarjevega rokopisa. Hrani ga Arhiv Republike Slovenije, podrobneje je opisan v *Registru rokopisov slovenskega slovstva* na spletu (Ms 38).

Na eni strani je torej Koroška s Kaplo, na drugi strani Kranjska s Preddvorom; na obeh straneh množica slovenskih rokopisnih besedil 18. stoletja. Vmes med obema – reka Kokra in vas Kokra s srednjeveško, zdaj baročno cerkvijo Marije Brezmadežne. Ni čudno, da se je prav v Kokri, v kraju, skozi katerega so potovala številna slovenska besedila, ohranil vsaj en rokopis. To je pesmarica ali pesemska zbirka iz leta 1834.

Imenujemo ga *Rokopis iz Kokre*, kjer ga je sedanji lastnik našel v zabojniku z gradbenimi odpadki ob rušenju neke stare hiše. Tako je rokopis rešil dobesedno z odpada. Toda z njim ni rešil le starega zvezka iz 52 listov; rešil je neki svet:

ohranil je duhovno izkustvo nekega rodu ali več rodov ob božičnih praznikih, ob Marijinih godovnih dneh in božjih poteh, ob Svetem telesu. Tudi ta rokopis je podrobneje opisan v omenjenem *Registru rokopisov* (rrss.manuscripta.zrc-sazu.si, Ms 120).

Nekaj začetnih strani je izgubljenih. Prvi del rokopisa na 23 listih hrani 16 božičnih pesmi. Je celo datiran: božični del je bil dokončan 4. septembra 1834, podpisal ga je J. K., dijak 2. letnika filozofije, tj. humanitetnih predmetov na ljubljanskem liceju, mladenič torej, ki je obiskoval licej dobro desetletje za Prešernom in Slomškom.

Ta dijak je napisal nato še drugi del rokopisa, v njem je 23 pesmi na 29 ohranjenih listih, vrstijo se velikonočne, pasijonske in katehitične pesmi, največ je evharističnih in Marijinih. Njegova urejena pisava že nakazuje resnega odraslega moža; površen pogled bi zato ocenil rokopis kot enega značilnih besedil stroge postjožefinske ere s primesmi suhega moralnega rigorizma, ki je zatrla baročno kulturo in večino njenih slovenskih besedil.

Vendar ni tako. Že v prvem delu rokopisa izmed 16 daljših božičnih pesmi vsaj nekatere izvirajo iz baročne dobe, četudi so bile pozneje predelane. Nekaj je napisanih celo v dramatizirani obliki, tako da po eno kitico kot dramsko repliko izmenjaje govorijo sv. Jožef, Marija ali pastirci. Nekatere od teh dramskih prizorov, ki bi sodili tudi v zgodovino slovenske dramatike, odlikuje prisrčna toplina, ki je v hladno 19. stoletje zelo verjetno prisijala iz baročnega obdobja.

Podobno smemo sklepati za nekatere Marijine pesmi v tem rokopisu. Med njimi je božjepotna pesem za romanje na Šmarno goro v vodiški župniji pri Ljubljani, ki se zdi precej poškodovana, verjetno zaradi pogostega prepisovanja, toda iz nje izvemo, da so jo peli člani rožnovenske bratovščine, torej izvira iz 17. ali 18. stoletja. Morda najlepša med marijanskimi pesmimi tega rokopisa je Pesem od Marije Divice, ki v petih sedemvrstičnih kiticah razvija srednjeveški topos Marije kot rože v nebeškem vrtu. Pesem je zelo lirična in s pesniškim podobjem upesnjuje Marijino povezanost s Sveto Trojico:

Maria žlahtna gartroža  
iz nébeškiga gartelna,  
Bog Oča te je vsadu,  
Sveti Duh je gartnar biv,  
Sveti Duh obsenču te,  
iz tebe Bog Sin cveté  
iz tebe Bog Sin cveté.

Takšna globlja doživljajska razsežnost spremlja tudi pasijonsko Pesem od gore Kalovarije, kot se glasi naslov 16 kitic dolge pesmi iz rimanih štirivrstičnic. Njena resnobna varčnost, njen redkobesedni slog že sam nakazuje, da prihaja iz zgodnejših obdobj. Strnjenost in drastična kratkost v izražanju 3., 4. in 5. kitice nedvomno izhajajo iz neokrnjenega starega izročila.

In res, ta pasijonska pesem je imela dolgo življenje, razprostranjeno po širnem slovenskem prostoru. Prvi jo je v tisku objavil Matija Majar dobro desetletje po nastanku našega rokopisa (*Pesmarica cerkevna*, 1846, str. 69), kjer pravi, da mu je ta pesem znana »iz Rožeka in iz Radiš na Koroškim; od sv. Jošta [pri Kranju] in iz Ribnice na Krajnskim; iz Kastanjevice [pri Gorici] in iz nemških Rutov na Goriškim«. Že z evidenco, ki je nastala iz Majarjevih počitniških popotovanj in je bila torej omejena, je Majar lahko pokazal, da je bila pesem tedaj znana v obširnem slovenskem prostoru Koroške, Kranjske in Goriške. Karel Štrekelj je pozneje v *Slovenskih narodnih pesmih* to pesem objavil z uredniškim naslovom »Jezus križan« v dveh inačicah: prva je prevzeta po Majarju, drugo je dobil iz »ribniške doline« (SNP 3, št. 6440, 6441), v opombah navaja še dve inačici z Oblok v Baški dolini pri Tolminu. Ena od njiju ima prav to nenavadno obliko krajevnega imena, kakor naša: *Kalovarija*. Lahko je nastala kot popačenje preprostim ljudem neznanega krajevnega imena; lahko pa se je »o« vrnil tudi kot sredstvo verzno-ritmičnega oblikovanja v nam neznanem napevu te pesmi.

Pesem je v ljudskih inačicah krajša: v Majarjevi ima 9 kitic, Štrekljeva ribniška inačica, ki je bolj poškodovana, ima 7 kitic. Nekatera mesta so v Majarjevi inačici ohranjena v bolj čisti obliki, kakor ta z drastično primero o križu kot Jezusovi postelji z dvema nežnima pomanjševalnicama, ki le stopnjujeta krutost prizora:

Njegova smrtna postelca  
Je tram križa težkega,  
Njegova pa zaglavšnica  
Je bla nja desna ramica.

Majarjeva inačica se konča tam, kjer se v naši inačici iz Kokre konča 14. kitica – z jokom ustvarjenih bitij ob Stvarnikovi smrti. Tam je resnični konec stare ljudske pesmi. Naša inačica ima nato še dve kitici, dodani brez dvoma šele v 19. stoletju; toda služita nam lahko le kot dober primer, da verska kultura racionalistične dobe ni bila enakovreden sopotnik izročilu prejšnjih stoletij.

Kakor koli, *Rokopis iz Kokre* nam z najlepšimi kiticami Pesmi od gore Kalovarije prinaša iz daljne preteklosti kristale vzvišene kulture slovenske besede, ki je bila zmožna z največjo jedrnatostjo združiti drastičen opis trpljenja in milosrčno sočustvovanje z Jezusovo bolečino. Nekaterih teh najlepših kitic druge inačice

nimajo. V jedrnatosti njihovega sloga sta posebna slovesnost in vzvišenost starosvetne lepote te pasijonske pesmi. Ne vemo, iz katerega časa natanko prihaja k nam; toda vemo, da je namenjena daleč.

## PESEM OD GORE KALOVARIJE<sup>1</sup>

1

Pojmo pogledat mi,  
en čudu se godi,  
na hrib Kalovariji,  
kaj tam gori gledajo.

2

Tam en velik križ stoji,  
en človek na njemu visi,  
trnovo krono ima,  
mi prašajmo, kdo je ta.

3

Njegove svete roke  
so perbite iz žebli,  
noge so tudi tako  
na križ perbite trdo.

4

Njegove svete oči  
so zalite od krvi,  
obraz ima zapluvan,  
gvantec je od njega pobran.

5

Ves izgajžlan ima žvot,  
Judje se delajo špot.  
Mesu visi od kosti,  
use je plavu od krvi.

---

<sup>1</sup> Na podlagi diplomatičnega prepisa Neže Gačnik kritično redakcijo pripravil M. O.

6

Ali še ti tega na veš?  
To je Jezus iz nebes,  
Sin Očeta nebeškiga,  
ker trpi za grešnika.

7

O grešnik, poglej ga ti,  
kaj on zdej za te trpi;  
na stran je nagnu glavó,  
krona ga vbode v ramó.

8

On na svetu vse stvari  
lepo cira [krasi] inu živi;  
ociran je zdej lepo  
is svojo rudečo krvjo.

9

On vpije, žejen sem,  
o moj grešnek, pojdi sem,  
kaj ti mene zapustiš,  
men' tako žejo sturiš.

10

Njega smrtna postlja  
je ta tram tega križa;  
za pijačo mo dado  
žolč inu jeseh zmešano.

11

Predem s tega sveta gre  
prosi za sovražnike:  
Oča odpusti jem,  
to, kaj delajo, na vedo.

**12**

Milo štimo ven spusti,  
še k Očetu govori,  
kaj me zapustiš toku,  
sej je vse dopolnenu.

**13**

Mat pod križam stoji,  
Joanesu jo izroči;  
umrje z nagneno glavo,  
kdo bo zgruntou žalost to?

**14**

Strila se je trda tema,  
stresla se je ta zemlja,  
trde skale pokajo,  
vse stvari se jokajo.

**15**

Jezus na križu mrtu,  
vender usmilenu odperu  
je svoje svetu srce,  
nej le grešnek noter gre.

**16**

Rezpete roke drži,  
grešnek, tebe objeti želi;  
če se ti k njemu spustiš,  
vso pregreho zapustiš.  
Amen.